

Ədalətin təntənəsi

Azərbaycan tarixində ən çox xatırlanan, ən çox mübahisə doğuran, ən çox böhtana məruz qalan və təhrif olunan problem Qarabağla bağlıdır. Qarabağ həm də dünya dövlətləri tərəfindən ən çox münasibət bildirilən bölgədir. Sual olunur: Bu nə ilə bağlıdır?

Tarixə nəzər salmaq. Qarabağ bütün tarixi mənbələrdə Azərbaycan torpağı kimi xarakterizə olunur. Şübhəsiz, bu ərazinin yerli əhalisi azərbaycanlılardan ibarət idi. Alban mülkiyyətləri bu ərazidə məskunlaşandan sonra yerli müsəlman əhali ilə gəlmə xristian əhali arasında çox zaman mübahisələr münasibətə səviyyəsinə qalxırdı. Xristian əhali bəzən yardım üçün hətta çar Rusiyasına belə müraciət edirdi. Qarabağda heç bir söz sahibi olmayan ermənilər də xristian dininin daşıyıcılarına tərəfdar çıxır və müsəlmanlara olan düşmən münasibətini büruzə verirdilər. Qarabağda separatçı meyillər artdıqca bu əraziyə müdaxilələr üçün bəhanə yaranırdı. Səbəb kimi də, guya, xristian əhali incidilir, dinləri isə təqib olunur.

Çar II Yekaterina general Zubova göstəriş verərək demişdi: "Qarabağı al, ermənilərin sayını artır, orada mənim şərəfimə Çarqrad şəhərinin əsasını qoy, Alban erməni dövlətini elan et!" Göründüyü kimi, Qarabağ ərazisi ilə heç bir bağlılığı olmayan rus və ermənilər bu torpaqlara sahib olmaq üçün təcavüzkar planlar hazırlamışdılar. II Yekaterinanın ölümü bu müdaxilənin gerçəkləşməsinə bir neçə il ləngitdi.

Müstəqil Azərbaycan xanlıqlarının vahid dövlət şəklində birləşə bilməməsi xanlıqların, o cümlədən Qarabağ xanlığının işğalını sürətləndirdi. Doğrudur, 1805-ci il mayın 14-də rus generalı P.Sisianovla Qarabağ xanı İbrahimxəlil xan arasında 11 maddədən ibarət "Kürəkçay müqaviləsi" imzalandı. Əgər müqavilə bağlanan dövrdə ermənilər də bu ərazidə söz sahibi, yaxud bu ərazinin sahibi olsaydılar, yəqin ki, müqavilədə onların adına da rast gəlməli idik. Amma müqavilədə ermənilərlə bağlı heç nə yoxdur.

1813-cü il "Gülüstan" və 1828-ci il "Türkmənçay" müqavilələrinə əsasən, Şimali Azərbaycan xanlıqları Rusiya tərəfindən işğal olundu, Cənubi Azərbaycandan və Osmanlı ərazisindən yüz minlərlə erməni Azərbaycan torpaqlarına köçürüldü. Təbrizdə ermənilərin köçürülməsinə rəhbərlik edən İ.Lazarev hərəyə müraciətində deyirdi: "Ey ermənilər, sizə şad xəbərim var.Sizə təzə vətən tapmışıq. Bu təzə vətən Qarabağ, Naxçıvan və İrevandır".

Ermənilərin Qarabağa köçürülməsi dövründə çar I Nikolayın 1828-ci il martın 21-də keçmiş Naxçıvan və İrevan xanlıqları ərazisində erməni vilayətinin yaradılması haqqında verdiyi fərman onu göstərir ki, bu ərazilərdə erməni

olmayıb. Əgər ermənilər bu ərazinin sakini olsaydılar, çarın fərmanına ehtiyac qalmazdı.

Rus qafqazşünası İ. Şopen yazırdı ki, Qafqazda 1 milyon 300 min erməni yaşayırdı, bunların bir milyonu gəlmədir. Ermənilərin Qafqaza, o cümlədən Qarabağa köçürülməsi ilə bağlı çoxsaylı rus tarixçilərinin əsərləri var. Bu əsərlərin hər birində Qarabağ əhalisinin yerli, ermənilərin isə gəlmə olduqları xatırlanır. Çox təəssüflər olsun ki, çarizm erməniləri Azərbaycan torpaqlarına köçürmək üçün hər cür riyakarlığa əl ataraq, XX əsrin əvvəllərində bölgədə demografik vəziyyəti ermənilərin xeyrinə dəyişə bildi. Çar üsul-idarəsi azərbaycanlı əhalini öz dedə-baba torpaqlarından zorla köçürdü, erməniləri bu torpaqlarda yerləşdirir və uzun müddətə onları vergilərdən azad edirdi.

1918-1920-ci illərdə Azərbaycanda müsəlman Şərqiində ilk Cümhuriyyət quruldu. Qarabağda və Zəngəzurd ermənilər Azərbaycan qanunlarını qəbul etmək istəmirdilər. Onlar Ermənistanın daşnak hökuməti ilə əməkdaşlıq edirdilər. 1919-cu ilin iyulunda Şuşada Azərbaycan hökuməti ilə erməni icması arasında razılıq əldə edildi. Razılığın birinci maddəsinə görə, Qarabağda yaşayan erməni tərəfi Cümhuriyyət qanunları ilə yaşamağa razılığını bildirdi. Milli Hökumət Qarabağda əmin-amanlıq yaratmaq, erməni yaraqlılarını bölgədən çıxarmaq, iki xalq arasında milli ədavəti aradan qaldırmaq üçün Qarabağ General Qubernatorluğu yaratdı.

1920-ci ilin aprel işğalı Cümhuriyyətin Qarabağla bağlı planlarını reallaşdırmağa imkan vermədi. Cümhuriyyətin süqutundan sonra Zəngəzuru ələ keçirən ermənilər Sovet Rusiyası rəhbərliyinin yaxından köməyi ilə Qarabağı Azərbaycandan ayırmaq və Ermənistanla birləşdirmək üçün dəridən-qabıqdan çıxırdılar. Hətta 1921-ci il iyulun 4-də Rusiya Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Qafqaz bürosu Qarabağın Ermənistanla verilməsi haqqında qərar qəbul etdi. Bir gün sonra – iyulun 5-də Qafqaz bürosu yenidən yığılaraq Azərbaycanın tərkibində qalmaq və Şuşa şəhəri paytaxt olmaqla Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin yaradılması haqqında qərar qəbul etdi. 1923-cü il iyulun 7-də Azərbaycan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin dekreti ilə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin yaradılması elan edildi. Beləliklə, sovet rəhbərliyi Qarabağda daim tüstülənən

separatçı yuvanın yaradılmasına nail oldu. Vilayət rəhbərliyi vaxtaşırı sovet rəhbərliyi qarşısında Qarabağ məsələsini qaldırır və Qarabağın Ermənistanla birləşdirilməsini tələb edirdilər.

Səksəninci illərin sonunda SSRİ adlanan nəhəng imperiya süqut etdi. Qarabağ erməniləri sovet dövlətinin zəifləməsi və Azərbaycan hakimiyyətinin qətiyyətsizliyindən yararlanaraq Azərbaycandan ayrılıqlarını elan etdilər. Ermənistan və SSRİ rəhbərliyi Qarabağ ermənilərini müdafiə etdilər. Erməni diasporu və erməni lobbisi Qarabağdakı erməniləri silah və sursatla təmin edir, Qarabağ erməniləri isə azərbaycanlı əhalini bölgədən çıxarmaq üçün hər cür qətləmə hərəkatına keçirdilər. Beləliklə, 1993-cü ilin yayına qədər erməni silahlı birləşmələri Azərbaycanın 20 faiz torpağını işğal etdilər, evindən-eşiyindən qovulan bir milyon azərbaycanlı qaçqın və köçkün həyatını yaşamağa məcbur edildi.

1993-cü ilin ən ağır günlərində Azərbaycan xalqının tələbi ilə Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldi. Heydər Əliyev Azərbaycanı qardaş qırğınının, vətəndaş müharibəsindən və müstəqilliyin itirilməsindən qorudu. On illik hakimiyyəti dövründə müstəqil Azərbaycan üçün əlindən gələni etdi.

Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu kimi tarixə düşdü. Qarabağ problemi ilə bağlı nə mümkün idisə, onları etdi. Amma onu da etiraf etmək lazımdır ki, Qarabağ məsələsində ermənilərin müdafiəçiləri çoxluq təşkil edirdilər. Dünya Azərbaycanın haqq işini qulaqardına vurur, özünü yazıq və məzlum xalq elan edən ermənilərin göz yaşlarına inanır, onların təcavüzünə haqq qazandırır. Ümummilli lider Azərbaycan xalqını inandırırırdı ki, Qarabağ azad olunacaq və Azərbaycanın üçrəngli bayrağı bu bölgədə şərəflə dalğalanacaq.

Ümummilli lider 2003-cü ilin prezident seçkilərində Qarabağı Azərbaycana qaytara bilən şəxsini namizədiyi kimi irəli sürdü. Azərbaycan xalqı Heydər Əliyevin irəli sürdüyü namizədi böyük səs çoxluğu ilə prezident seçdi.

Beləliklə, Qarabağ uğrunda Prezident İlham Əliyev başda olmaqla, Azərbaycan xalqının mücadiləsi başlandı. Prezident İlham Əliyev bütün Azərbaycan xalqının Prezidenti ola bildi, xalq və iqtidar birliyini təmin etdi, Qarabağ probleminin tarixini və hüquqi əsaslarını dünyaya çatdırdı, güclü iqtisadiyyatın yaradılmasına nail oldu, özünün dediyi kimi, "hakimiyyətim dövründə əsgərimdən bir gün belə ayrılmadım."

Bəli, 44 günlük Vətən müharibəsi Azərbaycan xalqının taleyində və tarixində ölüm-dirim savaşı idi. Ali Baş Komandan xalqını əmin etdi ki, onun dünyaya gətirdiyi, tərbiyə etdiyi əsgər heç vaxt məğlub ola bilməz. Ali Baş Komandan Azərbaycanın haqq işinə mane olan və təhdid edən dövlətləri yerində oturtmağı bacardı. Ali Baş Komandan hər gün işğaldan azad olunan kənd və şəhərlərlə bağlı ilk xəbəri özü elan edirdi. Azərbaycan təqribən 30 ildən sonra Qarabağla bağlı xoş xəbərlər və qələbə sevincini yaşadı. Vətən müharibəsində erməni ordusu ilə bağlı bütün miflər ifşa olundu, ermənilərin havadarları hədə-qorxularıyla heç nəyə nail ola bilmədilər. Çünki 44 günlük Vətən müharibəsinin Qəhrəmanı öz fitri istedadı, qətiyyəti, cəsur, mərd və vətənsəverliyi ilə hamını heyran etdi. Torpaqlarının azad olunmasını həsrətlə gözləyən xalqını inandırdı ki, ümummilli lider Heydər Əliyevin yolu haqq yoludur. Bu yol hamını birləşdirdi. Birləşən və İlham Əliyevə səs verən xalqın torpağı işğal altında qala bilməz və qalmadı.

2023-cü ilin sentyabrında Azərbaycan öz tarixində ilk dəfə bütövləşdi, dövlətimizin suverenliyi bərpa olundu, üçrəngli bayrağımız bütün ərazilərimizdə dalğalanmağa başladı. 100 il əvvəl Azərbaycan xalqının iradəsinin əleyhinə yaradılan muxtar qurum 2023-cü ildə tarixdən birdəfəlik silindi. Azərbaycanın dövlət başçısının dediyi kimi, Qarabağ Azərbaycandır!

2023-cü il ümummilli lider Heydər Əliyev ilidir. Heydər Əliyevin 100 illik yubileyinə ən böyük hədiyyə Qarabağın azad olunması və Azərbaycanın bütövləşməsi ola bilərdi. Bəli, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyev müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu Heydər Əliyevin ruhunu belə şad edə bilərdi və şad etdi. Müzəffər Ali Baş Komandan Azərbaycan tarixinə Qarabağın fəthi kimi daxil oldu. Uğurunuz mübarək, müzəffər Ali Baş Komandan!

Anar İSGƏNDƏROV,
Milli Məclisin deputatı, tarix elmləri doktoru, professor